

1. ΘΕΜΑ

Αφομοίωση των ρινικών συμφώνων στα όρια λέξεων

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

τον πατέρα – την κυρία – τον Κώστα

3. ΕΠΙΠΕΔΟ-ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

Το φαινόμενο της αφομοίωσης μπορεί να επηρεάσει τόσο την κατανόηση όσο και την παραγωγή φυσικού λόγου ήδη από πολύ πρώιμα επίπεδα. Οι αφομοιώσεις που εξετάζουμε εμφανίζονται στο φυσικό προφορικό λόγο ενός ομιλητή της ελληνικής ακόμα και αν ο λόγος του είναι αρκετά αργός ή προσεγμένος.

Εξάλλου, στο βαθμό που αρκετές ακολουθίες φθόγγων είναι δυνατό να αντιστοιχούν σε δύο ή περισσότερες ορθογραφικές αναπαραστάσεις (λ.χ., *την πήρα, την πείρα, τι πήρα, τι πείρα, την μπίρα, τι μπίρα*), είναι απαραίτητο να γίνεται αναλυτική αναφορά (και αντίστοιχη εξάσκηση) στο ζήτημα ήδη από τα πρώτα μαθήματα εξοικείωσης με το ελληνικό αλφάβητο και την πιθανή φωνητική αξία του κάθε γράμματος.

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Προϋποτίθενται οι βασικές γνώσεις των φθόγγων της ελληνικής, της αντιστοιχίας τους με γράμματα και των βασικών αλλοφωνικών πραγματώσεων των συμφώνων. Χρήσιμη θα ήταν και η καλή γνώση των συνηθέστερα εμπλεκόμενων τύπων που κανονικά λήγουν σε ρινικό σύμφωνο και συνοδεύουν συγκεκριμένες κατηγορίες. Λ.χ.:

- η αιτιατική ενικού των οριστικών και αόριστων άρθρων με επίθετα και ουσιαστικά αρσενικού και θηλυκού, λ.χ.:
τον πατέρα, την πόρτα
τον κύριο, την κυρία
τον κόκκινο, την κόκκινη
- η αιτιατική ενικού της προσωπικής αντωνυμίας αρσενικού και θηλυκού γένους με ρήματα:
τον πήρα, την πήρα
τον κοιμήσα, την κοιμήσα
τον κατάλαβα, την κατάλαβα
- τα αρνητικά *δεν* και *μην*
δεν πήρα, να μην πάρεις
δεν κοιμήθηκα, να μην κοιμηθεί
δεν κατάλαβα, ας μην κατάλαβες
- αλλά και η γενική πληθυντικού του οριστικού άρθρου:
των πατεράδων, των κίτρινων, των κόκκινων

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

Τα πιθανά λάθη είναι κυρίως δύο ειδών:

(α) κατά την παραγωγή προφορικού λόγου, η ομιλία μπορεί να γίνεται ιδιαίτερα αργή και αφύσικη στην προσπάθεια του μαθητή να παραγάγει επακριβώς τη βασική / φωνηματική αξία του κάθε γράμματος / φθόγγου – να πει δηλαδή οπωσδήποτε [tin porta] και όχι [tim porta], λ.χ.

(β) κατά την κατανόηση προφορικού (και την ενδεχόμενη γραπτή αναπαραγωγή του) είναι δυνατό να συγχέονται φθόγγοι στα όρια λέξεων – να θεωρήσει δηλαδή κανείς ότι πρέπει να γράψει αυτό που άκουσε, λ.χ. *το μπατέρα*.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

6.1. Τα ρινικά σύμφωνα στην κανονική ροή του προφορικού λόγου τείνουν να αφομοιώνονται με το σύμφωνο που ακολουθεί ως προς το σημείο της άρθρωσης: έτσι, πριν από χειλικά σύμφωνα τρέπονται σε χειλικά, πριν από ουρανικά σε ουρανικά και πριν από υπερωικά σε υπερωικά. Οι σχετικές διαφορές φαίνονται αρκετά ξεκάθαρα σε περιπτώσεις όπως οι παρακάτω:

τον Τάσο, τον Πέτρο, τον Κίμωνα, τον Κώστα
ή *την τάραξε, την πήρε, την κοίταξε, την κούρασε*

Πολλές φορές επίσης είναι δυνατό το σύμφωνο που ακολουθεί να αφομοιώνεται ως προς την ηχηρότητα. Έτσι, αυτό που ακούγεται δεν είναι ξεκάθαρο αν αντιστοιχεί σε αρχικό άηχο ή ηχηρό σύμφωνο (και τις αντίστοιχες ορθογραφικές τους αναπαραστάσεις). Με άλλα λόγια, αν οι εμπλεκόμενες λέξεις δεν είναι γνωστές ο μαθητής δεν μπορεί να είναι σίγουρος αν ο προφορικός λόγος αντιστοιχούσε σε μια γραπτή αναπαράσταση του τύπου *την πόρτα* ή *την μπόρτα*. Ως γνωστόν, είναι δυνατό να προφέρονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο ακολουθίες του τύπου *την πείρα* και *την μπίρα*.

Επιπλέον, σε ορισμένες τουλάχιστον περιοχές και ηλικιακές ομάδες, το ρινικό χάνεται εντελώς σε αυτές τις περιπτώσεις αφού πρώτα ηχηροποιήσει το σύμφωνο που ακολουθεί. Ξεκινώντας από μια φωνηματική (ή και ορθογραφική) ακολουθία όπως η παρακάτω μπορεί τελικά το παραγόμενο εκφώνημα να διαφέρει αρκετά:

την πήρε → *τημ πήρε* → *τημ βήρε* → *τη βήρε*

Και τα τέσσερα στάδια της παραπάνω διαδικασίας είναι επιτρεπτές και πιθανές εκφωνήσεις της ίδιας αυτής ακολουθίας από φυσικούς ομιλητές (ή ακόμα κι από τον ίδιο φυσικό ομιλητή σε διαφορετικές περιστάσεις). Είναι ακόμα πιθανή και η εκφορά *τη πήρε* – που από ρυθμιστική άποψη δεν θα έπρεπε κανονικά να συμβαίνει. Ο μαθητής θα πρέπει να μπορεί να συνδυάσει όλες τις παραπάνω εκδοχές με την ίδια φωνηματική ή ορθογραφική ακολουθία.

6.2. Γενικά, όπως συμβαίνει και σε πολλές άλλες γλώσσες σε συγκεκριμένα τουλάχιστον φωνολογικά περιβάλλοντα, το ορθογραφικό / φωνηματικό <v>

- διατηρεί τη βασική του αξία (δηλαδή προφέρεται ως φατνιακό-οδοντικό) όταν ακολουθεί φωνήεν ή άλλο φατνιακό-οδοντικό σύμφωνο, λ.χ.:
τον άνθρωπο, τον ζήτησε, τον σήκωσε, τον τρόμαξε
- μετατρέπεται (συνήθως) σε χειλικό όταν ακολουθεί χειλικό σύμφωνο:
τον πέρασε, τον βρήκε, τον φώναξε, δεν μπόρεσε
- μετατρέπεται (συνήθως) σε ουρανικό όταν ακολουθεί ουρανικό σύμφωνο, λ.χ.:
την κυρία
- μετατρέπεται (συνήθως) σε υπερωικό όταν ακολουθεί υπερωικό σύμφωνο, λ.χ.:
τον κουρασμένο, την χώρισε, τον γνώρισε

Με την εξαίρεση του πρώτου, κανένας από αυτούς τους κανόνες δεν έχει απόλυτη ισχύ και τελικά η ακριβής φωνητική αξία ενός ρινικού συμφώνου είναι ζήτημα βαθμού και επιπλέον εξαρτάται και από πολλούς άλλους συγκυριακούς και προσωπικούς παράγοντες. Πρέπει όμως να είναι σαφές ότι (α) ένα ορθογραφικό <v> δεν είναι πάντα φατνιακό ή οδοντικό και (β) οι όποιες αλλαγές στην προφορά του έχουν αρκετά συστηματικό χαρακτήρα που σχετίζεται με το σημείο άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί.

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται όχι μόνο στα όρια λέξεων αλλά και μέσα σε κάθε λέξη που περιλαμβάνει ακολουθία ρινικού + άλλου συμφώνου. Σε κάποιες περιπτώσεις η ορθογράφηση των λέξεων είναι και ενδεικτική της προφοράς με αρκετή διαφάνεια (λ.χ. *σύμβαση, έμβασμα*), ενώ σε άλλες η ορθογραφία δεν είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική ούτε και η συμπεριφορά όλων των ομιλητών κοινή (λ.χ. *έγκλημα, Πάγκαλος, συγχαρητήρια, αφενός, και πέντε, έγγραφο, Αμπελόκηποι, αφετέρου*) – βλ. σχετικό δελτίο.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί το γεγονός ότι – παρά τη γενικά σταθερή φωνητική αξία των γραφόμενων συμφώνων, σε σχέση με τα φωνήεντα – είναι δυνατό να συμπίπτει η προφορά διαφορετικών ορθογραφικά συμφώνων, σε περιπτώσεις όπως, λ.χ., *την κυρία-συγκυρία, την χώρεσε-συγχώρεσε, θα την βάλει-θα συμβάλει, κ.ο.κ.*

Το ζήτημα της αφομοίωσης του <v> στα όρια των λέξεων μπορεί να συνδεθεί και με τον ορθογραφικό κανόνα της πτώσης του τελικού <v>, καθώς και εκείνος ο κανόνας – ανεξάρτητα από την ορθότητα ή την καθολικότητά του – αναφέρεται σε παρόμοιες φωνολογικές κατηγορίες και περιβάλλοντα και αφορά, τουλάχιστον ενμέρει, τις ίδιες συχνόχρηστες λέξεις (άρθρα και προσωπικές αντωνυμίες).

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΘΕΜΑΤΑ

AT2: Παρουσία-αφομοίωση-ορθογραφία των ρινικών συμφώνων μέσα στη λέξη

AT21: Απαλοιφή του τελικού <v>

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 23.